

מערכת המשפט שלנו צריכה שינוי דחוף

הכתבה הבאה נבדקה על ידי חבר ב-CRIME MINISTER ונמצאה ככתבה מעמיקה, שמרכזת נתונים ומתארת את המציאות נכוחה. על כן היא הוצגה הערב בערב העיון של לשכת מעריכי השווי והאקטוארים בישראל.

הארץ משפט והכל שפיט". כלומר, גם החלטה של מ"מ בצבא האם לפרוץ לחדר באש או ברימון בשעת קרב, זה משהו שפיט. כמובן שמדובר באבסורד.

כעת, משעה שיש כלים להתערבות, צריך קליינטים שיעתרו לבית המשפט. ולכן המחוסם הבא שיוסר הוא זכות העמידה. אם בבית המשפט הישן רק מי שנפגע אישית יכל להגיש עתירה, אז מעכשיו בבית המשפט החדש (להלן: "בית המשפט החדש") כל אחד יכול להגיש עתירה בכל עניין ובכל נושא, גם אם אין לו נגיעה אישית.

מה זה אומר? זה אומר שכל מיני עמותות עם שמות מפוצצים (כמו למשל "העמותה לאיכות השלטון") צוות כפטריות אחרי הגשם. הן שומעות משהו ברדיו, קוראות משהו בעיתון והופ יום למחרת מגישות עתירה בנושא לבית המשפט החדש. מאז שערי בית המשפט החדש פתוחים בפני כל מי שרק רוצה, והם באים בהמוניהם. מאז הוסרו המגבלות על זכות העמידה, גדלו מספר העתירות לבית המשפט החדש באחוזים ניכרים מדי שנה ומספרן הולך וגדל כל הזמן. **בית המשפט החדש הפך את עצמו לממשלה האלטרנטיבית ומי שמפסיד בבחירות פונה אליו לקדם את המדיניות הרוציה. למעשה, בית המשפט החדש העדיף לעסוק בבג"צים במקום לעסוק בערעורים, כי זו הייתה מטרתו: לנהל את המדינה.**

הפיכה המשפטית של אהרון ברק

לאחר שאהרון ברק הרחיב את סמכויות בית המשפט החדש לכל תחומי החיים של הרשות המבצעת (הממשלה), נותר רק גורם אחד שהיה חזק ממנו, הרשות המחוקקת (הכנסת), כלומר, נבחרה הציבור שהם הריבון האמיתי.

הבעיה הייתה שהכנסת לא ששה לוותר על סמכויותיה וכאן אנחנו מגיעים למהפכה החוקתית של ברק. בשעת ערב ב-17 למרץ 1992 העבירה הכנסת חוק בעל משמעויות מהפכניות: חוק יסוד "כבוד האדם וחירותו". **חוק זה ביחד עם חוק יסוד "חופש העיסוק" איפשרו למעשה ברק לפתח את שיטה משפטית חדשה, המעניקה לבית המשפט את הסמכות לבטל חקיקה של הכנסת.** החוקים הללו עברו בנוכחות דלה של חברי הכנסת. חוק יסוד "כבוד האדם וחירותו" עבר בתמיכה של 32 חברי כנסת מול 21 מתנגדים בעוד שחוק יסוד "חופש העיסוק" עבר בתמיכה של 23 חברי כנסת ללא מתנגדים.

ביוכוח שמתנהל מאז ועד היום, יש הטוענים שפשוט מספר חברי כנסת (אמנון רובינשטיין, אוריאל לין ודן מרדור) פשוט "עבדו" על יתר חברי הכנסת לצורך העברת חוקים אלו בפרוטוקולים דאז אף אחד מאותם חברי הכנסת צוינו לעיל לא אמר לכנסת שהחוק האמור ייתן לבית המשפט החדש כוח לפסול חוקים. למעשה חוקקו כאן שני חוקים שנתנו כוח לבית המשפט החדש. חשוב להבין- לא רק שחברי כנסת אלו לא אמרו שהם הולכים לתת כוח לבית המשפט החדש לפסול חוקים של הכנסת, הם אמרו בדיקו ההיפך.

למעשה תקופתו של בית המשפט הישן מכונה "התקופה הקלאסית של בית המשפט העליון" והיא מתאפיינת בכך שבה הוא ביסס את מעמדו מחד והכיר בהפרדת הרשויות מאידך. בית המשפט הישן התייחס לכנסת בכל כבוד הראוי לה.

השינויים בבית המשפט העליון

בשנת 1977 נפל דבר בישראל, הימין עלה לשלטון וסיים שנים ארוכות של שלטון מפא"י. כשנה לאחר מכן (1978) פרופ' אהרון ברק מתמנה לראשונה לשיפוט (כלומר, הוא לא היה שופט שלום או שופט מחוזי לפני כן) ולא סתם שופט – שופט בבית המשפט העליון בירושלים והחל להוביל מהפך משל עצמו.

ברק הגיע למערכת המשפט בגיל 42 (אדם צעיר לכל הדעות) כפרופסור צעיר, בעל כוח השפעה כמעט מאגי על המערכת המשפטית, הן קודם לכן באקדמיה כפרופ' למשפטים והן לאחר מכן כשופט בבית המשפט העליון.

אז מה היה הקו שאפיין את השופט ברק? במילים פשוטות- **שינוי המערכת המשפטית כך שלמעשה ריכוז הכוח יהיה בידי השופטים. כלומר, לברק הצעיר הייתה אג'נדה ברורה ומנוסחת היטב והוא בא לבצע הפיכה משפטית.**

הקרב בין נשיא בית המשפט העליון דאז משה לנדוי ז"ל (האריה הזקן) לבין השופט ברק (האריה הצעיר) היה קרב מאסף מרתק. לנדוי, שהיה המום מהאג'נדה של ברק, החל מזהיר מפני מהלכיו (הפיכה משפטית כבר אמרנו).

כאמור, ברק הגיע לעשות מהפיכה. מהר מאוד הוא מבין שעל מנת להשיג את מטרתו לשנות את המדינה עליו להסיר את המגבלות שהותירו אחריהם שופטי בית המשפט הישן ולמעשה לשנות את השיטה המשפטית בישראל.

אז ברק מתחיל לפתח שיטה חדשה של הנמקה של פסקי דין. והשופט ברק כותב משהו שהוא כולו אוניטר (מה זה אוניטר? הערות סרק אנביות הכתבות על ידי שופט בפסק הדין, ללא כל קשר לתיק הנידון). ב-1982 בפסק דין בג"צ דפי זהב בע"מ נגד רשות השידור, ממשלת ישראל ואח, ברק כותב למעשה תאוריה שלמה כאוניטר ומסביר שיש עילה שאפשר להשתמש בה והיא העילה של חוסר הסבירות. הבעיה היא שהרשויות השלטוניות בזמן אמת לא שמתו לב לאוניטר הזה ולא מבינות שהוא אבן דרך ראשונה במסלול של ברק להפוך את המדינה. רק כדי לסבר את האוזן, העניין הזה של עילת חוסר הסבירות פותח הלכה למעשה אפשרות להתערבות בהחלטת של רשויות המדינה האחרות כמעט ללא מגבלות. בשנה זו משה לנדוי פורש מבית המשפט העליון ומחליף אותו השופט יצחק כהן שתוך כשנה פורש ומוחלף על ידי השופט מאיר שמגר.

השלב הבא אחרי שהחיסם הראשון הוסר הוא הגדלת סמכויות בית המשפט העליון והרחבת תחומי התערבותו. בשנת 1986 בבג"צ רסלר נגד שר הביטחון, כותב אהרון ברק "מלא כל

בית המשפט העליון הישן

ב-40 השנים הראשונות להקמתו, בית המשפט העליון (להלן: "בית המשפט הישן") היה מאוזן ומרוסן. חשוב להסביר כי שיטת המשפט הישראלית, אותה ירשנו מהבריטים, הכירה למעשה בצורה מוחלטת ובלתי ניתנת לערעור בעליונות הכנסת על הבתי המשפט. למה? כי זוהי השיטה הבריטית וככה היא עובדת עד היום בבריטניה.

אז במה עסק בית המשפט הישן? **בית המשפט הישן הבין באופן ברור שעיקר דיוניו חייבים לעסוק בעניינים של ערעורים.** הצד הנוסף שלו, כבית משפט גבוה לצדק (קרי, בשבתו כבג"צ) תפס רק נתח קטן מעילותו של בית המשפט הישן. חשוב להבין שבמדינה הצעירה, בית המשפט הישן ביסס את זכויות הפרט בשורה של החלטות מפורסמות שנגעו לחופש העיסוק (1951: בג"ץ ישראל שייב נגד שר הביטחון), לחופש הביטוי (1953: חברת קול העם נגד שר הפנים) ולזכויות רבות אחרות, ללא כל מהפיכה חוקתית וללא שום תחרות על השלטון.

האם בית המשפט הישן ביטל חוקים של הכנסת? **בית המשפט הישן ביטל רק פעם אחת בלבד חוק של הכנסת.** היה זה בשנת 1969 ודובר על חוק שעסק במימון מפלגות. זהו למעשה החוק היחיד שבית המשפט הישן פסל וגם זה מסיבות טכניות גרידא. אופן ניסוח פסק הדין מצביע על כך שבית המשפט הישן הרגיש שלא בנוח עד כדי התנצלות על כך בפני הכנסת ולא די בכך, הוא אף מייעץ לה באיזה אופן כדאי לה לחוקק כהלכה את החוק פעם נוספת. במילים אחרות, בית המשפט הישן פשוט התחנן לכנסת כמו אומר לה "אין לי ברירה, נפלה שגגה תחת ידיכם, הייתם צריכים להעביר את החוק ברוב מוחלט של חברי הכנסת (61) ולא עשיתם כך, אז אני נאלץ לפסול את החוק".

אז מה אנחנו מבינים עד לכאן? שביט המשפט הישן נזהר מלהיכנס לנושאים שנויים במחלוקת פוליטית. כך למשל, בזמן שהמדינה עשה בנוגע להסכם השילומים מגרמניה, בית המשפט הישן דחה על הסף את כל העתירות שהוגשו לו בנושא זה וקבע שהוא לא יתערב באומרו "זה איננו נושא שפיט, אנו לא עוסקים בו ולא מתערבים בו".

בית המשפט הישן שמר על הפרדת הרשויות והגביל את עצמו בתחום מצומצם של שמירה על זכויות הפרט (למשל, בג"צ ריינר – עקרון השפיטה) והציב גדר הפרדה עם כללים ברורים בנוגע למה מותר, ובעיקר במה אסור להתערב. כך למשל, בית המשפט הישן קבע שתי מגבלות. הראשונה, לגבי מי יכול להגיש עתירה לבג"צ. לפי בית המשפט הישן רק למי שנפגע אישית מפעולה כלשהי של המדינה יש זכות עמידה. השנייה, לגבי היקף השפיטה. כלומר, **בית המשפט הישן כיבד את הכנסת ואת הפרדת הרשויות ולכן גם הכנסת כיבדה אותו ואת סמכותו.**